ARQ
Nationaal
Psychotrauma
Centrum

ARQ Kenniscentrum
Impact van Rampen
en Crises

Rapport

Onderzoek psychosociale gevolgen van dreiging en beveiliging bij advocaten en rechters

Colofon

Opdrachtgever
NCTV (Directie Bewaken en Beveiligen)

Verantwoordelijk uitvoerende
ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum
ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises
ARQ IVP

Nienoord 5
1112 XE Diemen
impact@arq.org
www.arq.org

Auteurs
Wera van Hoof
Andrea Willems
Ine Spee

Met medewerking van
Hans te Brake
Astrid van Engen

Jaar van uitgave
2022

© 2022 ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum
Het gebruik van de inhoud van dit rapport als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld. Deze uitgave is te bestellen bij ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises. Bezoekadres: Nienoord 5, 1112 XE Diemen. Telefoon 088 - 330 51 75.

Inhoudsopgave

1. Inleiding **4**
1.1. Aanleiding 4
1.2. Context 4
1.3. Vraagstelling 6
1.4. Doel en doelgroepen 6
1.5. Leeswijzer 7

2. Conclusies en aanbevelingen **8**
2.1. Situatieschets van werkcontext 8
2.2. Psychosociale effecten van dreiging en beveiliging 8
2.3. Belemmeringen in het beveiligingstraject 10
2.4. Ondersteuning en nazorg door de werkgever 13
2.5. Vervolgvragen 15

Referentielijst **17**

Bijlage I: Toelichting stelsel bewaken en beveiligen **18**
1. Methode 18
2. Resultaten 19
2.1. Soorten dreiging en beveiligingsmaatregelen 19
2.2. Invloeden op de cultuur en het werkklimaat 20
2.3. Psychosociale gevolgen van bedreiging en beveiligingsmaatregelen 23
2.4. Impact op privé-omgeving 24
2.5. Effecten van digitale vindbaarheid van persoonsgegevens 26
2.6. Belemmeringen in het proces van beveiliging 26
2.7. Effecten op taakuitoefening 28
2.8. Ondersteuning door de werkgever 29

Bijlage II: Topiclijst Onderzoek 'Psychosociale Effecten van Bedreiging en Beveiliging' **31**

Bijlage III: Klankbordgroep **33**

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Personen met een publieke functie krijgen regelmatig te maken met bedreiging. Denk aan politieke ambtsdragers in het decentraal bestuur, en journalisten (ARQ, 2020; I&O Research en Bureau BING i.o.v. Ministerie BZK, 2022; I&O Research i.o.v. PersVeilig, 2022; Odekerken & Brenninkmeijer, 2017). Bedreiging kan negatieve gevolgen hebben voor het welzijn van zowel de bedreigde persoon als diens naasten (ARQ, 2020; Nijdam e.a., 2014).

Bedreiging en intimidatie vormen ook een probleem onder togaberoepen. In 2013 werd al duidelijk dat binnen het Openbaar Ministerie de officieren van justitie bovengemiddeld vaak te maken krijgen met bedreigingen en intimidaties en dat deze werkgerelateerde en persoonlijke gevolgen hebben (Van der Torre e.a., 2013). De aandacht voor bedreiging bij rechters en advocaten groeit vanwege ingrijpende gebeurtenissen in de afgelopen jaren, met als schokkend dieptepunt de moord op advocaat Derk Wiersum in september 2019.

Uit een onderzoek van september 2022 in opdracht van de Nederlandse orde van advocaten (NOvA) blijkt dat de helft van de advocaten in de afgelopen 12 maanden één of meerdere keren te maken kreeg met een vorm van agressie (I&O, 2022). In het geval van een bedreiging had dat voor meer dan de helft van de advocaten nadelige gevolgen, bijvoorbeeld in de vorm van een afname van werkplezier. Daarnaast bleek dat één op de vijf advocaten overweegt te stoppen met het uitoefenen van hun beroep als gevolg van de ervaringen met agressie.

In de Nederlandse literatuur is, naast bovengenoemde onderzoeken onder advocaten, weinig bekend over de consequenties van een dreiging voor het welzijn van advocaten en rechters. Internationale literatuur uit Italië en de Verenigde Staten laat respectievelijk zien dat advocaten (Bestos & Marchesi, 2014) en rechters (Chamberlain & Miller, 2009) een verhoogd angstgevoel ervaren en waakzaamheid bij zichzelf constateren als gevolg van bedreiging, intimidatie en stalking. Om inzicht te krijgen in de gevolgen van bedreiging en beveiliging bij deze beroepsgroepen in de Nederlandse context, doen ARQ Kenniscentrum van Rampen en Crises en ARQ IVP in opdracht van de NCTV een aanvullende studie die aansluit op het onderzoek van ARQ naar psychosociale effecten van bedreiging en beveiliging onder personen met een publieke functie uit 2020.

1.2. Context

Het stelsel bewaken en beveiligen is onderhevig aan maatschappelijke veranderingen en daarmee continu in ontwikkeling. Zo zijn sinds de moord op advocaat Wiersum in september 2019 meer personen uit de advocatuur en rechtspraak opgenomen in het stelsel. Dit is vanwege de toename van aandacht en dreiging die naar deze beroepsgroepen uitgaat, stelt de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). De adviescommissie Toekomstbestendig stelsel bewaken en beveiligen noemt deze trend een van de grote ontwikkelingen binnen het stelsel. Nooit eerder was er de noodzaak om voor meerdere advocaten en rechters tegelijkertijd (langdurig) veiligheidsmaatregelen te treffen (oktober 2021).

De doelgroepen advocaten en rechters waren al bekend in het decentraal domein, onder gezag van het OM, maar nu zijn er ook advocaten en rechters opgenomen in het rijksdomein, waar de NCTV verantwoordelijkheid voor draagt (een toelichting op het stelsel bewaken en beveiligen is te lezen in box 1). De verwachting is dat dit geen incident is maar een nieuwe realiteit waar rekening mee moet worden gehouden vanwege een toename aan zware rechtszaken (oktober 2021).

De publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie Nederlandse orde van advocaten (NOvA) en de Raad voor de rechtspraak werken samen met de NCTV, het OM en de politie, vanuit hun verschillende verantwoordelijkheden, om zo goed mogelijk bij te dragen aan de veiligheid en weerbaarheid van advocaten en rechters.

Box 1. Toelichting stelsel bewaken en beveiligen

Het stelsel bewaken en beveiligen is gebaseerd op (beperkte) wet- en regelgeving en bestaat verder uit afspraken tussen de betrokken partijen. In de circulaire met betrekking tot de bewaking en beveiliging worden de wet- en regelgeving, de werking van het stelsel en de werkafspraken beschreven. Deze toelichting is gebaseerd op de tekst uit de circulaire (herziene versie uit 2019).

Het doel van het stelsel bewaken en beveiligen is het voorkomen van (terroristische) aanslagen op personen, objecten en diensten. Bij de beveiliging van personen staat het voorkomen van ernstige schending van de fysieke integriteit centraal. In het stelsel werken het OM, inlichtingen- en veiligheidsdiensten, en politie en bestuurlijke organisaties samen.

De Minister van Justitie en Veiligheid is verantwoordelijk voor het stelsel bewaken en beveiligen. Het uitgangspunt is dat personen in eerste instantie zelf verantwoordelijk zijn voor hun veiligheid. Ze mogen daarbij rekenen op de organisaties waar ze werkzaam voor zijn of deel van uitmaken voor het treffen van maatregelen wanneer hun veiligheid in gevaar komt als gevolg van hun werkzaamheden. De overheid kan aanvullende beveiligingsmaatregelen nemen als een persoon of de organisatie waar zij deel van uitmaken of waarvoor zij werken op eigen kracht geen weerstand kan bieden tegen de dreiging en het risico. Beveiligingsmaatregelen zijn nooit permanent en worden periodiek geëvalueerd. Zodra het niveau van dreiging dit toelaat, worden de maatregelen afgebouwd.

Het stelsel bewaken en beveiligen is opgedeeld in een decentraal domein en een rijksdomein.

Decentraal domein

Het waken over de veiligheid van personen is in beginsel decentraal georganiseerd. Het lokaal bevoegd gezag is verantwoordelijk voor het nemen van aanvullende beveiligingsmaatregelen op basis van (voorstelbare) dreiging en risico. Het lokaal gezag wordt gevormd door de burgemeester en de hoofdofficier van justitie (HOvJ). De burgemeester is verantwoordelijk voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid, de HOvJ voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, waaronder de veiligheid van personen.

De HOvJ beoordeelt, op advies van de politie (adviseurs bewaken en beveiligen) afdeling Regionale Conflict en Crisisbeheersing (RCCB), of een zaak onder het stelsel gebracht wordt. Indien een casus mogelijk in aanmerking komt voor het stelsel bewaken en beveiligen wordt dit gemeld aan de beleidsmedewerker bewaken, beveiligen en crisisbeheersing (BB&C) van het OM.

Rijksdomein
De rijksoverheid heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor een beperkte groep personen. Dit heet het rijksdomein. Deze personen staan op de zogenoemde limitatieve lijst vanwege het nationale belang dat met hun veiligheid en functioneren is gemoeid. Het centraal bevoegd gezag is de Minister van Justitie en Veiligheid, gemandateerd aan de Coördinator Bewaking en Beveiliging (CBB) van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV).

De NCTV beslist op voorstel van de CBB namens de Minister van Justitie en Veiligheid of een persoon (tijdelijk) op de limitatieve lijst wordt geplaatst en welke maatregelen worden getroffen.

De politie en de Koninklijke Marechaussee (KMar) zijn de organisaties die de beveiligingsmaatregelen uitvoeren in zowel het decentraal- als rijksdomein. Persoonsbeveiliging wordt uitgevoerd door de Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging van de politie (DKDB).

Raakvlak tussen het decentraal- en het rijksdomein
Het rijks- en decentrale domein zijn nauw met elkaar verbonden en de taken en bevoegdheden in de domeinen kunnen niet los van elkaar worden uitgeoefend. Bij advies, coördinatie of overdracht van het ene naar het andere domein is het van belang om afstemming te zoeken en elkaar te informeren. Het komt veelvuldig voor dat een persoon, na een periode tot het rijksdomein te hebben behoord, ondergebracht wordt naar het decentrale domein.

Deze overdracht verloopt altijd in nauwe afstemming met de persoon zelf, het decentrale gezag en de lokale politie eenheid.

1.3. Vraagstelling

De NCTV heeft als gezag- en stelselverantwoordelijke in het rijksdomein een adviesfunctie en een rol in het vergroten van de veiligheid en weerbaarheid van advocaten en rechters. De NCTV ziet het als haar verantwoordelijkheid om na te gaan of zij voldoende anticipeert op deze specifieke doelgroepen en aansluit bij hun specifieke context.

Om de advisering en begeleiding van te beveiligen personen uit de advocatuur en de rechtspraak zo optimaal mogelijk te laten verlopen, stellen zowel het NCTV als de Nederlandse orde van advocaten en de Raad voor de rechtspraak zich de vraag of er specifieke aandachtspunten zijn met betrekking tot de ondersteuning van deze beroepsgroepen. Daarbij is met name behoefte aan informatie over de psychosociale effecten van bedreiging en beveiliging en aan praktische handreikingen hoe met die kennis beroepsbeoefenaars te ondersteunen.

Deze studie richt zich op de volgende vraag: ‘Wat zijn de psychosociale gevolgen van dreiging en beveiliging op bedreigde (en eventueel beveiligde) advocaten en rechters en hun naasten?’.

1.4. Doel en doelgroepen

Dit onderzoek heeft als doel de effecten van bedreiging en beveiliging bij advocaten, rechters en hun naasten inzichtelijk te maken. Het schetst een beeld van hoe zij bedreiging en beveiliging ervaren om zo inzicht te geven in de factoren die de impact mogelijk verklaren. Op basis van deze kennis zijn aanbevelingen opgesteld. Het geeft de betrokken partijen handreikingen om beter te anticiperen en aan te sluiten op de specifieke context van advocaten en rechters, zodat zij daarmee de impact van bedreiging en beveiliging kunnen beperken. Dit zal er uiteindelijk aan bijdragen dat de ondersteuning vanuit psychosociaal oogpunt verbetert en daarmee de last voor bedreigden en hun naasten wordt beperkt.

De uitkomsten en aanbevelingen zijn ook relevant voor werkgevers en specialisatieverenigingen- en beroepsorganisaties, die een rol hebben in de (psychosociale) ondersteuning van bedreigde personen binnen hun beroepsgroep.

1.5. Leeswijzer

Dit rapport is een aanvulling op het rapport ‘Psychosociale Effecten van Bedreiging en Beveiliging’ uit 2020 uitgebracht door ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises en ARQ IVP. In opdracht van de NCTV is toen onderzoek gedaan onder een kleine groep Tweede Kamerleden, burgemeesters, wethouders, officieren van justitie en journalisten. Die bevindingen wijzen erop dat niet alleen de bedreiging en de beveiliging, maar ook het proces rondom beveiliging een negatieve invloed kan hebben op zowel het professioneel als privé functioneren van een bedreigde persoon.

Dit aanvullende rapport geeft een overzicht van de verschillende effecten van bedreiging en beveiligingsmaatregelen op advocaten, rechters en hun naasten, met daarbij praktische handreikingen. Het richt zich daarbij op thema’s die met name relevant zijn voor deze doelgroepen.

Het is een verkennend onderzoek, gebaseerd op interviews met zes personen uit de advocatuur en zes personen uit de rechtspraak (voornamelijk werkzaam in het strafrecht en een enkeling in andere domeinen) die te maken hebben (gehad) met werkgerelateerde bedreiging. Daarnaast zijn ervaringen van twee partners meegenomen om vanuit hun perspectief te reflecteren op de bevindingen (een toelichting op de deelnemers en de selectieprocedure is te vinden in de methode op pagina 17). Het onderzoek is uitgevoerd onder een klein aantal deelnemers en vormt daarmee geen representatieve weergave van de doelgroepen. Vanwege het kwalitatieve karakter van het onderzoek was het mogelijk verdiepende interviews uit te voeren waaruit aanwijzingen volgen over de thema’s die de geïnterviewden met betrekking tot bedreiging en beveiliging bezighouden. Dit geeft aanknopingspunten om het bewaking- en beveiligingsproces te verbeteren.

De conclusies worden als eerst besproken. De aanbevelingen zijn hierin geïntegreerd. De methode en resultaten zijn opgenomen in Bijlage I en geven een uitgebreide toelichting. De aanbevelingen zijn zowel gericht op partijen die een rol hebben in de advisering en begeleiding van te beveiligen personen binnen het decentraal domein en het rijksdomein van het stelsel bewaken en beveiligen, als op beroeps- en specialisatieverenigingen en werkgevers uit de advocatuur en rechtspraak.

De bevindingen laten zien dat ervaringen van de geïnterviewde advocaten en rechters deels overeenkomen met elkaar. Waar van belang, worden specifieke aandachtspunten per groep besproken.

2. Conclusies en aanbevelingen

Deze studie geeft inzicht in de ervaringen van advocaten, rechters en (deels) hun naasten met (be-)dreiging en beveiliging. Dit inzicht draagt bij aan de begeleiding en ondersteuning van advocaten en rechters en biedt handvatten voor werkgevers, beroepsorganisaties en partijen binnen het stelsel bewaken en beveiligen. Dit zal er uiteindelijk aan bijdragen dat bedreigde personen in de advocatuur en de rechtspraak zo ongestoord mogelijk hun werk kunnen en willen blijven uitoefenen.

2.1. Situatieschets van werkcontext

Bedreigingen en intimidaties bij geïnterviewde advocaten en rechters zijn vaak instrumenteel van aard, bedoeld om invloed uit te oefenen op bijvoorbeeld het functioneren en/of de besluitvorming van een advocaat of rechter. Geïnterviewden krijgen te maken met concrete dreiging of voorstelbare dreiging. In het laatste geval is er geen sprake van acute dreiging, maar van een potentiële dreiging.

De geïnterviewde advocaten en rechters lijken een zekere mate van bedreiging te accepteren. Ze vinden het bij de aard van hun werk horen. Tijdens de opleiding en bij de start van hun carrière waren geïnterviewden zich echter niet bewust van het risico op bedreiging. Door jaren ervaring lijkt een soort gewenning te ontstaan. Geïnterviewden geven de indruk met enige distantie naar bedreiging te kijken.

De toenemende verharding van de samenleving en van criminaliteit leidt ook tot een verharding van het werkklimaat, signaleren geïnterviewden. Ze ervaren dat bedreigingen in aantal en ernst toenemen. De moord op Derk Wiersum lijkt een omslagpunt in de bewustwording; niemand had verwacht dat criminelen zo ver zouden gaan. Een indirecte consequentie van de verharding lijkt een afstandelijkere houding tussen advocaten, rechters en OM waardoor de sfeer in de rechtszaal kan veranderen.

Sinds de moord op Derk Wiersum is er daarnaast meer aandacht en urgentie voor de veiligheid van advocaten en rechters. Het veld is merkbaar in ontwikkeling om de weerbaarheid en de veiligheid te vergroten.

2.2. Psychosociale effecten van dreiging en beveiliging

De resultaten van dit onderzoek maken duidelijk dat zowel bedreiging als de daaropvolgende beveiligingsmaatregelen gevolgen hebben voor het psychosociaal welzijn van geïnterviewde advocaten, rechters en hun naasten. Het ondersteunt daarmee de conclusie uit het voorgaande onderzoek door ARQ uit 2020.

De meerderheid van de geïnterviewden geeft aan zich onveilig te voelen door de bedreiging. Een kleiner deel heeft geen last van bezorgdheid en angst als het om de eigen veiligheid gaat. Wanneer sprake is van een gezin, draagt de bezorgdheid voor de partner en de kinderen bij aan dit onveiligheidsgevoel. In sommige gevallen is er sprake van een angstig gevoel. Daarnaast ervaren vrijwel alle geïnterviewden een verhoogde waakzaamheid als gevolg van de dreiging.

Over het algemeen bestaat er begrip voor de beveiligingsmaatregelen. Geïnterviewden begrijpen dat maatregelen noodzakelijk zijn voor hun eigen veiligheid en voor het waarborgen van het functioneren van het rechtssysteem. Beveiligingsmaatregelen zorgen meestal voor een veilig en geruststellend gevoel, zeker wanneer er sprake is van een gezin met kinderen. Bij sommigen veroorzaken de beveiligingsmaatregelen echter juist een onveiliger gevoel doordat de urgentie van de dreiging wordt onderstreept. Hieruit blijkt dat beveiligingsmaatregelen een paradoxaal effect kunnen hebben.

Zware maatregelen brengen een beperking van de vrijheid met zich mee en hebben verregaande gevolgen voor het dagelijks leven. Het is stressvol en ingrijpend voor bedreigden en hun gezinnen dat hun leefruimte en vrijheid om zich te verplaatsen, worden ingeperkt. Recreatieve activiteiten, zoals sporten of afspreken met vrienden, worden een ingewikkelde onderneming. Wanneer vanwege de vrijheidsbeperking van de beveiligde persoon extra druk komt te liggen op diens partner, omdat deze bijvoorbeeld meer huishoudelijke- en gezinstaken op zich moet nemen, kan dat tot extra stress leiden in de relatie. Ook ontstaat er soms impact op de sociale omgeving, zoals de school van kinderen of buren die vragen stellen of zich onveiliger voelen in de omgeving van de bedreigde persoon. Collega's maken zich soms zorgen of voelen zich minder op hun gemak in de nabijheid van de bedreigde persoon. Voor hen kunnen de maatregelen gerust-stellend zijn.

Aanbeveling: aandacht voor psychosociaal welzijn

Houd in de begeleiding en ondersteuning rekening met het psychosociaal welzijn van zowel bedreigden als hun partners. Ga bijvoorbeeld na of de bedreigde persoon, ondanks de soms vrijheidsbeperkende maatregelen, toch voldoende manieren behoudt om te kunnen ontspannen. Ontspanning vinden is namelijk cruciaal om met de impact van dreiging en beveiliging om te gaan.

Hoewel de aandacht in het beveiligingstraject met name gericht is op de bedreigde persoon, mag zijn of haar sociale omgeving niet uit het oog worden verloren. Door vrijheidsbeperkende maatregelen kan extra druk komen te liggen op de partner. Ook kunnen er bij partners zorgen bestaan over de veiligheid van het gezin. Verder kunnen problemen die mogelijk al in een gezin spelen, worden vergroot door de maatregelen. Deze aspecten kunnen tot (extra) spanningen in de relatie leiden.

Omdat het van belang is dat in de privésfeer eventuele stress niet oploopt, kan het wenselijk zijn om begeleiding en professionele ondersteuning aan te bieden aan zowel de beveiligde persoon als diens partner. Dat kan gezamenlijk maar ook apart van elkaar. Soms vinden bedreigde personen een gesprek apart prettig om zo vrijuit te kunnen praten over problemen en zorgen, zonder het gevoel te hebben hun partner te belasten. Ten slotte kan ondersteuning voorzien in de behoefte van sommigen om advies te krijgen over de begeleiding van de kinderen.

Het onveiligheidsgevoel kan afnemen zolang er geen nieuwe bedreiging plaatsvindt of voorstelbare dreiging niet uitmondt in een concrete bedreiging. Deze tendens is goed terug te zien na de moord op advocaat Derk Wiersum. In de periode direct na de moord was het collectieve onveiligheidsgevoel groot, maar in de loop der tijd ebde dat weg. Ook lijkt er bij een aantal mensen gewenning aan de maatregelen op te treden. Het risico van beide is dat men de noodzaak van maatregelen soms minder voelt en deze dan minder strikt opvolgt. Zo geeft een enkeling aan wel eens zonder begeleiding de deur uit te gaan voor een boodschap of soms te vergeten de agenda door te geven aan de politie voor het regelen van begeleiding.

Voor geïnterviewde advocaten en rechters spelen de volgende specifieke factoren een rol bij de impact op het psychosociaal welzijn. Bij ieder aspect wordt een aanbeveling gegeven om de impact te minimaliseren:

1. **Ondersteuning zoeken niet gebruikelijk:** Onder geïnterviewden is de behoefte aan psychosociale ondersteuning wisselend; nut en noodzaak worden niet altijd onderschreven. De drempel om ondersteuning voor zichzelf te accepteren lijkt groot en het woord 'psycholoog' heeft een negatieve bijklank. Daar staat tegenover dat de paar personen die wel een gesprek hebben gehad met een psycholoog of een coach daar juist positief over zijn.

> "Ik vond het achteraf heel nuttig, vooral als een soort check-up. Ik kan het iedereen aanraden."

Aanbeveling: drempel tot ondersteuning verlagen
Probeer de beeldvorming over het krijgen van professionele ondersteuning en zorg, en de beeldvorming over professionele hulpverleners, zoals psychologen, bij te stellen. Hierbij kan het helpen om aan te geven dat het niet gaat om hulpverlening, maar om een ondersteunend gesprek dat past bij professionele reflectie op het eigen functioneren. Het gaat om een gesprek met een persoon buiten het systeem waarmee in vertrouwelijkheid informatie gedeeld kan worden. Tijdens een dergelijk gesprek komt bijvoorbeeld aan bod hoe de beveiligde persoon grip kan krijgen of houden op de situatie. De gesprekken dragen bij aan de persoonlijke effectiviteit en weerbaarheid van een bedreigd persoon. Wellicht kan bepaalde terminologie helpen om ondersteuning laagdrempeliger te maken. In plaats van gesprekken met een psycholoog kan bijvoorbeeld gesproken worden over een veiligheidscoach of een psychosociale check-up.

2. **Positie richting overheid:** Advocaten en rechters nemen een verschillende positie in ten opzichte van de overheid. Advocaten bieden juridische bijstand (ook) tegen beslissingen van de overheid en hebben zodoende een kritische rol ten opzichte van de overheid. Dat maakt dat er enig wantrouwen richting de overheid kan bestaan. Aan de andere kant is de overheid het orgaan dat de democratische rechtsorde moet beschermen en moet zorgen dat ook advocaten veilig hun werk kunnen doen. Ze hebben dus ook de taak de beveiliging van advocaten te regelen. Voor advocaten kan deze dubbele rol van de overheid meespelen in hoe zij beveiliging ervaren. Rechters daarentegen zijn onderdeel van een overheidssysteem en hebben over het algemeen vertrouwen in de overheid.

Aanbeveling: bespreek dubbelrol overheid
Ga in de ondersteuning van advocaten na wat de dubbele rol van de overheid betekent voor de manier waarop zij hun beveiliging ervaren. Het kan de samenwerking met de adviseurs bewaken en beveiligen van de politie compliceren en vraagt voor advocaten uit verschillende domeinen een net iets andere bejegening. Met de bedreigde advocaat kan worden besproken op welke wijze hier in het proces mee om te gaan.

2.3. Belemmeringen in het beveiligingstraject

In het proces van bewaken en beveiligen ervaren geïnterviewde rechters en advocaten belemmeringen in de informatievoorziening en communicatie. Er bestaat behoefte aan tijdige en actuele informatie, specifiek over de inschatting van de dreiging en doorlopende communicatie over het procesverloop. Daarnaast missen geïnterviewden soms communicatieve vaardigheden en een invoelende houding bij de betrokken adviseurs, ondersteunende (technische) diensten en uitvoerders van de maatregelen.

De belasting van het beveiligingstraject komt bovenop de al bestaande impact van de dreiging en beveiligingsmaatregelen. Die combinatie kan consequenties hebben voor de taakuitoefening van advocaten en rechters: het werkplezier neemt af, bepaalde dossiers worden geweerd en sommigen overwegen zelfs te stoppen met hun metier. Het veranderende werkklimaat en de impact op het gezin of de partner spelen ook mee in deze overwegingen.

> "Ik heb voor mezelf geen moment getwijfeld, maar voor je familie en voor je gezin wel. Stel dat mijn vrouw zou hebben gezegd, 'Ik slaap niet meer, je moet ermee stoppen', dan denk ik dat ik gelijk was gestopt."

Daarentegen geven de meeste geïnterviewden aan juist met nog meer gedrevenheid hun werk uit te voeren en het nog steeds een mooi vak te vinden.

> "We zijn nog meer gebrand om onze baan goed te doen."

Het verloop van het beveiligingstraject draagt in belangrijke mate bij aan de ervaring van bedreigde personen. Als ze het procesverloop niet positief ervaren, vormt dat een risico voor de samenwerking met de instanties binnen het stelsel bewaken en beveiligen. Het leidt tot verlies van vertrouwen.

De volgende informatie- en communicatie aspecten van het beveiligingstraject spelen mee in de (negatieve) beleving van bedreigden. Bij elk aspect wordt een aanbeveling gegeven om de impact te minimaliseren:

1. **Informatie over het dreigingsbeeld:** Een terugkerende frustratie onder advocaten en rechters is het gebrek aan informatie over de dreiging. Wanneer de dreiging richting advocaten en rechters voortkomt uit een rechtszaak, beschikken zij over dossierkennis waarmee ze zelf een inschatting maken van de dreigingssituatie. Dat doen ze om een bepaalde mate van grip en sturing te krijgen. Adviseurs uit het stelsel bewaken en beveiligen kunnen bedreigde personen niet altijd tot in detail informeren vanwege belangen rondom veiligheid, privacy of lopende onderzoeken. Dat beperkt de informatievoorziening. Geïnterviewden hebben echter wel behoefte aan kennis over de overwegingen en analyse van een dreigingsbeeld. Ze geven aan dat uitleg over de procedure om tot een dreigingsbeeld te komen, al zou helpen. Het gebrek aan informatiedeling leidt ertoe dat de advocaten en rechters zich niet serieus genomen voelen en niet erkend in hun kennispositie. Dat verstoort mogelijk het contact met de adviseurs uit het stelsel bewaken en beveiligen.

> "Dus er ontstaat een beetje een giftige mix van eigenwijze mensen zoals ik die heel veel weten van dit soort dossiers. Die moeten het doen met een abstracte inschatting van dreiging door de NCTV, die vervolgens geen enkel inzicht willen geven, mogen geven, kunnen geven, maakt allemaal niet uit, in hun eigen analyse. Dat werkt niet."

Aanbeveling: erkenning van kennispositie
Hoewel nationale veiligheid en bronnen beschermd moeten blijven, is het belangrijk te onderzoeken op welke wijze recht kan worden gedaan aan de hoge mate van dossierkennis van personen uit deze doelgroepen. Dat zal bijdragen aan het regiegevoel van bedreigde personen en zal de samenwerking ten goede komen. Meer ervaren controle heeft een positieve invloed op de veiligheidsbeleving en op het vertrouwen in genomen maatregelen, los van het feitelijke dreigingsniveau.

2. **Informatievoorziening aan de privé-omgeving:** Het feit dat niet alle informatie over de bedreiging en de maatregelen gedeeld kan worden met mensen in de privé-omgeving kan belastend zijn en zorgen veroorzaken. Het is voor bedreigden ingewikkeld om uitleg te geven aan kinderen, ouders van vriendjes, de school van kinderen of aan buren. Ze weten niet altijd hoe antwoord te geven op vragen van kinderen en wat wel of niet te vertellen om kinderen niet te veel te belasten.

> “Ik had graag in het begin [van het beveiligingstraject, red] een gesprek gehad met een contactpersoon die met het gezin meedenkt; Wat doe je met de kinderen? Waar let je op? Wat voor informatie geef je aan hen en wat niet?

Aanbeveling: ondersteuning bij informatievoorziening
Er is behoefte aan advisering over het informeren van partners, kinderen en andere personen uit de privé-omgeving. Het zou een vast onderdeel kunnen zijn van de begeleiding van bedreigden om mee te denken over hoe deze personen in de privé-omgeving zo goed mogelijk uitleg krijgen over de situatie. Specifiek voor kinderen kan uitleg in de vorm van een kinderboekje over de bedreiging van een ouder ondersteunend zijn.

3. **Oog voor persoonlijke omstandigheden:** Bedreigden geven aan dat ze in het beveiligingstraject last hebben van het feit dat onvoldoende rekening wordt gehouden met hun persoonlijke situatie. Ze ervaren weinig mogelijkheid tot inspraak met betrekking tot de te nemen maatregelen, wat kan bijdragen aan een gevoel van controleverlies. Het gaat hier bijvoorbeeld over maatregelen waarbij in en om het huis apparatuur wordt geïnstalleerd en de tijden waarop bijvoorbeeld beveiligers of installatiepersoneel langskomen in een druk gezinsleven. Juist voor advocaten en rechters is controleverlies bijzonder frustrerend omdat ze, gezien de aard van hun werk, gewend zijn zelf de controle te hebben. Zeker in het begin van een beveiligingstraject dat overweldigend kan zijn, is het gevoel van inspraak en controle van belang.

Aanbeveling: aandacht voor persoonlijke omstandigheden
Bedreigde personen vinden het belangrijk dat in het beveiligingstraject oog is voor hun persoonlijke omstandigheden. Ook bij aanpassingen aan de woning dient aandacht te zijn voor de persoonlijke situatie, aangezien aantasting van het privédomein ingrijpend kan zijn.

Hoewel veiligheid in het stelsel leidend is, kan voorafgaand aan een traject een ‘keukentafel’-gesprek met de bedreigde en diens partner plaatsvinden om de persoonlijke omstandigheden van het gezin (kinderen, kantoor, school, hobby’s, buren en oppas) te bespreken. Op basis daarvan kan gezamenlijk een plan met betrekking tot de beveiligingsmaatregelen worden opgesteld. Het zal niet altijd mogelijk zijn om tegemoet te komen aan alle wensen van de bedreigde persoon, maar tijdens een overleg kan dit toegelicht worden en naar een passende oplossing worden gezocht. Ook dit overleg zal bijdragen aan het gevoel van controle en het gevoel serieus te worden genomen, wat stress-reducerend kan werken.

4. **Centraal aanspreekpunt:** Bedreigden hebben behoefte aan regelmatige communicatie over het procesverloop en ontwikkelingen daarin, specifiek bij het begin van een beveiligingstraject en bij het afschalen van maatregelen. In de communicatie ontbreekt vaak een duidelijk aanspreekpunt. Geïnterviewden hebben met verschillende personen en partijen te maken. Dat kan verwarring veroorzaken en een bron van stress zijn. Wanneer een enkele geïnterviewde wel met één contactpersoon te maken had, werd dat als prettig ervaren.

Aanbeveling: een vast contactpersoon en doorlopend communicatie
Om de communicatie te bevorderen is het helpend als er voor de beveiligde persoon, en eventueel diens partner, een vaste contactpersoon is waar ze vertrouwen in hebben en die ze kunnen benaderen als ze vragen hebben of als zaken niet goed lopen. Voor beveiligden is regelmatige communicatie van belang, bijvoorbeeld over mogelijke ontwikkelingen in het beveiligingstraject. Eenduidige communicatie kan daarnaast onduidelijkheid en onzekerheid wegnemen.

Daarnaast wordt soms onvoldoende duidelijk gemaakt waarom collega’s in dezelfde zaak andere maatregelen krijgen. Dit kan vragen oproepen over de urgentie van de dreiging. Bij enkele betrokkenen leidt dit tot een groter gevoel van onveiligheid.

Aanbeveling: evaluatie
In een aantal gevallen bestaan er over een langere periode intensieve contacten tussen de beveiligde persoon en diens gezin en de adviseurs bewaken en beveiligen. Het is in ieders belang om tijdens en bij de beëindiging van een bewaken en beveiligingstraject, een evaluatiegesprek te organiseren. Hierin staat de beleving van de beveiligde persoon centraal en kan gekeken worden welke leerpunten volgen uit het traject. Een evaluatie is ook van belang voor de beveiligde persoon om het traject bewust te kunnen afsluiten.

2.4. Ondersteuning en nazorg door de werkgever

Uit de interviews komt een aantal aandachtspunten naar voren voor de ondersteuning en nazorg van advocaten en rechters:

1. **Erkenning van leidinggevenden:** De heersende cultuur van normalisering van bedreiging maakt dat een deel van de advocaten en rechters onvoldoende erkenning en openheid ervaart om bedreiging te bespreken. Het gaat dan om erkenning van en ondersteuning bij de last die is ontstaan door het oppakken van bepaalde dossiers of zaken die bedreiging en beveiliging met zich meebrengen. Er lijkt onvoldoende bewustzijn te bestaan bij werkgevers over het belang van ondersteuning en nazorg bij bedreiging. Deze werkomstandigheden kunnen een drempel vormen om kwetsbaarheid te tonen en hulp te zoeken.

Aanbeveling: bewustwording bij leidinggevenden
Erkenning vanuit de leidinggevende speelt een grote rol bij het zo goed mogelijk kunnen omgaan met ingrijpende gebeurtenissen zoals bedreiging en beveiliging. Er dient bij hen meer besef te komen over de zwaarte en impact van veeleisende rechtszaken en processen. Ook dient er meer aandacht te komen voor hoe en bij wie deze zaken worden belegd. Daarnaast is het van belang dat deze rechters en advocaten goed worden ondersteund en er preventief voldoende aandacht is voor weerbaarheid (zie ook de laatste aanbeveling ‘werken aan weerbaarheid’). Uit interviews komt naar voren dat rechters en advocaten erkenning voor de belastende factoren missen door de tijd heen. Het is aan de werkgever om een werkklimaat te creëren waarin bedreiging bespreekbaar is. Het startpunt is om hierover in gesprek te gaan en o.a. te bespreken aan welke (praktische) ondersteuning behoefte is.

2. **Ondersteuningsstructuur:** Ondersteuning en nazorg is niet altijd georganiseerd voor de doelgroepen en is soms binnen een organisatie afhankelijk van de empathische houding en communicatieve vaardigheden van een leidinggevende. Voor rechters lijkt ondersteuning vaker geformaliseerd dan voor advocaten. Zelfstandig werkende advocaten moeten hun eigen ondersteuning regelen door de afwezigheid van een werkgeversrelatie. Georganiseerde ondersteuning is voor deze beroepsgroepen juist erg belangrijk, omdat ten eerste de privé-omgeving vanwege geheimhoudingsplicht niet altijd kan fungeren als steunbron. Maar ook

omdat men zelf niet geneigd is om (tijdig) hulp te zoeken vanwege een autonome werkhouding en grote gedrevenheid.

Uit voorgaand onderzoek bleken bedreigde personen met een publieke functie voornamelijk bij de directe omgeving steun te vinden, specifiek bij collega's met eenzelfde ervaring. Deze bevinding sluit aan bij het principe van het kringenmodel uit de Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerden (ARQ Impact, 2012). Wanneer steun niet mogelijk is vanuit de privé-omgeving (eerste kring om iemand heen), vervult (informele) ondersteuning door collega's (tweede kring) een belangrijke rol in het omgaan met de impact van ingrijpende gebeurtenissen zoals een bedreiging. In de kringen meer naar buiten toe wordt de ondersteuning stapsgewijs professioneler.

> "De samenwerking tussen collega's is goed en met elkaar hebben we ook wel een soort van lotgenotenidee, zij snappen wat het betekent. We kunnen samen lachen en ons ergeren aan allerlei dingen. Het is niet zo dat je dat alleen doet, dat is typisch iets wat we met zijn allen doen.

Aanbeveling: kennis psychosociale effecten en gebruik van een protocol
De heersende cultuur in de rechtspraak en advocatuur lijkt niet altijd gericht te zijn op ondersteuning van bedreigde personen. Het is wenselijk dat werkgevers (en zelfstandig werkende advocaten) meer kennis opdoen van de psychosociale effecten van bedreiging en op welke wijze eventuele leidinggevenden en collega's kunnen ondersteunen. De werkgever heeft hierin een verantwoordelijkheid. Het informeren en trainen van leidinggevenden is daarom gewenst.

Beroepsorganisaties kunnen ook ondersteuning bieden. De Nederlandse orde van advocaten heeft bijvoorbeeld een vertrouwenslijn opgezet en organiseert bijeenkomsten met lotgenoten. Een protocol biedt de mogelijkheid een werkwijze vast te leggen omtrent het proces van handelen en begeleiding. Door ondersteuning te formaliseren is deze minder afhankelijk van toevallige betrokkenheid of een empathische houding van een leidinggevende. In een protocol kunnen ook praktische zaken vastgelegd worden, zoals wie welke hulp kan bieden bij aangifte of een standaardprocedure voor het gezamenlijk bespreken van de aanpak bij zware rechtszaken, met name gericht op mogelijke risico's op dreiging.

De werkgever heeft ook een rol in het faciliteren van collegiale ondersteuning, soms in samenwerking met overheidsadviseurs. Bedreigde personen hebben namelijk vaak behoefte aan contact met mensen in een zelfde functie die een vergelijkbare situatie hebben meegemaakt. Waardevol aan dit soort 'lotgenotencontact' is dat ervaringen kunnen worden uitgewisseld. Het aanbieden van dergelijk contact met een ervaringsdeskundige/collega kan in een protocol worden opgenomen. Mogelijk kunnen specialisatieverenigingen een rol spelen bij het aanbieden van deze ondersteuning.

3. **Zorgen over vindbaarheid van digitale persoonsgegevens:** Geïnterviewden gaan over het algemeen bewust om met het delen van persoonlijke gegevens op internet om te voorkomen dat bedreigers daar gebruik van kunnen maken. Sommigen kregen een digitale vindbaarheidsscan waaruit advies voortkwam over afscherming van bepaalde online herleidbare informatie. Toch blijven advocaten en rechters vaak te gemakkelijk vindbaar, o.a. doordat persoonsgegevens worden genoemd of herleidbaar zijn vanuit informatie bij een zaak/proces, de Kamer van Koophandel (KvK) en registratie van nevenfuncties. Volledige afscherming is dus niet altijd mogelijk. Alleen als een persoon in een beveiligingstraject zit, is afscherming mogelijk bij de KvK en het kadaster. Geïnterviewden hechten er belang aan de vindbaarheid van de privésituatie te verkleinen. Vooral de vindbaarheid van gezinsleden baart hen zorgen.

Aanbeveling: advies over digitale afscherming van persoonsgegevens
Een aantal geïnterviewden geeft aan dat ze het fijn hadden gevonden als zij advies hadden gekregen over het minimaliseren van digitale vindbaarheid (volledige afscherming is echter niet altijd mogelijk). Het aanbod voor het laten uitvoeren van een online-check, bleek niet bij iedereen bekend. Dit zou meer bekendheid kunnen krijgen. Het aanbod voor een online-check zou meer bekendheid kunnen krijgen.

4. **Preventie:** Naast nazorg is preventie van groot belang. Geïnterviewden geven aan dat tijdens de opleiding en bij de start van hun carrière er weinig aandacht bestaat voor het risico van bedreiging. Mogelijk doordat in die tijd bedreiging niet of nauwelijks aan de orde was. Zij geven aan dat voorbereiding helpend kan zijn om de impact van een dreiging te minimaliseren. Vanuit de beroepsorganisatie voor advocaten (NOvA) zijn er al initiatieven, zoals het breed beschikbaar maken van een weerbaarheidstraining en het adresseren van het onderwerp in de beroepsopleiding. Voor de rechtspraak lijkt hier nog terrein te winnen.

Aanbeveling: werken aan weerbaarheid
In de opleiding en training binnen de advocatuur en rechtspraak zijn er mogelijkheden om (meer) aandacht te geven aan weerbaarheid. Zeker voor jonge advocaten en rechters die nog weinig ervaring hebben met intimidatie en manipulatie, zou in een training aandacht besteed moeten worden aan de manier waarop agressie langzaam kan escaleren en welke interventies in een vroeg stadium mogelijk zijn. Daarnaast kan het delen van ervaringen in een training bijdragen aan zowel weerbaarheid als een gewenste cultuurverandering, waarbinnen het normaal is om over dit soort zaken te praten. Ook kennis over de psychosociale gevolgen van bedreiging kan de weerbaarheid helpen vergroten.

Bovenstaande aanbevelingen dragen eraan bij dat bedreigde personen zo ongehinderd mogelijk hun werk kunnen verrichten en zo weinig mogelijk stress ervaren. Het zal ertoe leiden dat ze zo goed mogelijk meewerken aan het bewaken van hun eigen veiligheid, wat ook ten goede komt aan het contact met adviseurs bewaken en beveiligen (centraal en decentraal).

2.5. Vervolgvragen

In dit onderzoek zijn thema's beschreven die van belang zijn voor bedreigde personen werkzaam in de advocatuur en rechtspraak. De thema's zijn gebaseerd op interviews onder een selecte groep medewerkers binnen de publieke sector en bieden aandachtspunten waarop aanbevelingen zijn geformuleerd. De bovenstaande aanbevelingen bieden handvatten voor zowel partijen binnen het decentraal domein en het rijksdomein van het stelsel bewaken en beveiligen, als voor beroepsorganisaties en specialisatieverenigingen, en werkgevers om aan de slag te gaan met het beperken van belemmeringen die in het veiligheidsproces worden ervaren.

Zorgwekkende bevindingen uit dit onderzoek zijn dat rechters en advocaten aangeven minder werkplezier te beleven en meerdere geïnterviewden bepaalde zaken/dossiers niet meer willen oppakken als gevolg van dreiging en de verharding van het werkklimaat. Een aantal geïnterviewden overweegt zelfs de loopbaan binnen de advocatuur of rechtspraak te beëindigen. Dit gegeven vormt een directe bedreiging voor het goed functioneren van het Nederlands rechtssysteem. Uiteraard moet er alles aan gedaan worden dit risico te verkleinen. Dat kan en gebeurt door maatregelen te nemen tegen de criminele activiteiten zelf, maar ook dienen de huidige openbaar functionarissen ondersteund te worden in het kunnen blijven functioneren in een verhardende maatschappij. Veel van de geïnterviewde medewerkers in de rechtspraak en advocatuur blijven evenwel vastberaden hun werk voortzetten onder soms moeilijke omstandigheden vanwege de dreiging en beveiligingsmaatregelen. Wat kunnen we van hen leren, welke eigenschappen of omstandigheden bieden bescherming of zijn juist risicovol?

Antwoorden op deze vragen zijn een volgende stap in het beperken van de psychosociale impact bij dreiging en beveiliging.

Op grond van de aanbevelingen kunnen een aantal specifieke vragen worden geformuleerd, die een basis kunnen vormen voor verdere uitwerking (mogelijk in samenwerking met meerdere betrokken partijen) of vervolgonderzoek.

1. **Aandacht voor psychosociaal welzijn:** Hoe kan die aandacht voor het psychosociaal welzijn vorm krijgen?

2. **Drempel tot ondersteuning verlagen:** Hoe kan (professionele) ondersteuning en zorg meer genormaliseerd worden onder advocaten en rechters?

3. **Bespreek dubbelrol overheid:** Hoe kan dit thema besproken worden met advocaten, zodat er niet onuitgesproken ideeën blijven bestaan over de invloed die dit heeft op hoe zij hun beveiliging ervaren? Heeft dit bijvoorbeeld invloed op de samenwerking met de adviseurs?

4. **Erkenning van kennispositie:** Wanneer de dreiging richting advocaten en rechters voortkomt uit een rechtszaak, beschikken zij over dossierkennis waarmee ze zelf een inschatting maken van de dreigingssituatie. Hoe kan recht worden gedaan aan hun hoge mate van dossierkennis? Wat is er volgens hen nodig om het gevoel te hebben dat zij serieus worden genomen in hun kennispositie?

5. **Ondersteuning bij informatievoorziening:** Met welke ondersteuning/informatie is de bedreigde persoon geholpen in de informatievoorziening voor de privé-omgeving?

6. **Aandacht voor persoonlijke omstandigheden:** Welke aspecten van de persoonlijke omstandigheden van het gezin vinden bedreigde personen belangrijk om rekening mee te houden in het opstellen van een plan voor de beveiligingsmaatregelen?

7. **Een vast contactpersoon en doorlopend communicatie:** Wie kan fungeren als centraal contactpersoon voor een bedreigde persoon en zijn of haar partner of gezin? Welke afspraken met samenwerkende partijen zijn er nodig om dit mogelijk te maken?

8. **Evaluatie:** Welke onderwerpen komen aan bod in een evaluatiegesprek om de beleving van de beveiligde persoon centraal te laten staat en leerpunten op te halen?

9. **Bewustwording bij leidinggevenden:** Wat hebben leidinggevenden nodig aan informatie en kennis om werknemers te ondersteunen die te maken krijgen met dreiging en eventuele beveiligingsmaatregelen?

10. **Kennis psychosociale effecten en gebruik van een protocol:** Hoe kan een protocol eruit zien? En hoe kan ondersteuning van ervaringsdeskundigen of lotgenoten vorm krijgen?

11. **Advies over digitale afscherming van persoonsgegevens:** Hoe kan de toegankelijkheid van het aanbod vergroot worden, zodat mensen middels een online-check advies krijgen over het beperken van de online vindbaarheid.

12. **Werken aan weerbaarheid:** Hoe kan een weerbaarheidsplan voor de advocatuur en rechtspraak eruit zien? Welke thema's komen daar in voor? Ook volgens ervaringsdeskundigen.

Referentielijst

Adviescommissie toekomstbestendig stelsel bewaken en beveiligen (2021). Geraadpleegd van www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/10/27/tk-bijlage-rapport-advies-commissie-toekomstbestendig-stelsel-definitief.

ARQ Kenniscentrum Impact van Rampen en Crises en ARQ IVP i.o.v. Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid. (2020). Psychosociale Effecten van Bedreiging en Beveiliging. Geraadpleegd van arq.org/publicaties/psychosociale-effecten-van-bedreiging-en-beveiliging.

Bestos, I.M. & Marchesi, M. (2014). The stalking of lawyers: A survey amongst professionals in Milan. Journal of Forensic Sciences, 59 (6), 1592-1597. doi.org/10.1111/1556-4029.12488.

Chamberlain, J. & Miller, M.K. (2009). Evidence of secondary traumatic stress, safety concerns, and burnout among a homogeneous group of judges in a single jurisdiction. The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 37(2), 214-224.

Circulaire met betrekking tot de bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten 2019. Geraadpleegd op wetten.overheid.nl/BWBR0042437/2019-07-01.

I&O Research en Bureau BING i.o.v. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). (2022). Monitor Integriteit en Veiligheid 2022. No. 2022/118. Geraadpleegd van kennisopenbaarbestuur.nl/rapporten-publicaties/monitor-integriteit-en-veiligheid-2022.

I&O Research i.o.v. Nederlandse orde van advocaten. (2022). Agressie, bedreiging en intimidatie bij advocaten. Geraadpleegd van www.ioresearch.nl/actueel/helft-advocaten-maakt-afgelopen-jaar-agressie-mee.

I&O Research i.o.v. PersVeilig. (2022). Vrouwelijke journalisten en veiligheid. Geraadpleegd van persveilig.nl/over-persveilig/onderzoek.

Nijdam, M.J., Gersons, B.P.R. en Olff, M. (2010). Dutch politicians' coping with terrorist threat. The British Journal of Psychiatry, 197, 328-329. doi.org/10.1192/bjp.bp.109.076901.

Odekerken, M.W.A. en Brenninkmeijer, A.F.M. (2017). Een dreigend klimaat: Verslag van het onderzoek 'Bedreigingen van Nederlandse journalisten'. i.o.v. Nederlandse Vereniging van Journalisten, Utrecht. Geraadpleegd van persveilig.nl/over-persveilig/onderzoek.

Richtlijn Psychosociale Ondersteuning Geüniformeerden. Diemen: Impact, 2012. Geraadpleegd van arq.org/diensten/richtlijn-psychosociale-ondersteuning-geuniformeerden.

Tweede Kamerbrief, Voortgang versterking stelsel bewaken en beveiligen, 2022, 29 911 nr. 347. Geraadpleegd op www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/11/01/tk-tweede-voortgangsbrief-versterking-stelsel-bewaken-en-beveiligen.

Van der Torre, E.J., Gieling, M., Bruinsma, M.Y., Jans, M. en Van der Linden, M. (2013). Bedreigen en intimideren van OM- en politiemedewerkers: Een onderzoek naar frequentie, aard, gevolgen en aanpak. WODC. Geraadpleegd van epository.wodc.nl/handle/20.500.12832/1997.

Bijlage I.
Methode en resultaten

In deze bijlage zijn de methode en resultaten van dit onderzoek in detail uitgewerkt.

1. Methode

Voor dit onderzoek is op kwalitatieve wijze data verzameld, in de vorm van interviews met advocaten en functionarissen binnen de rechtspraak, waaronder voornamelijk rechters (raadsheren binnen gerechtshoven zijn niet gesproken voor dit onderzoek). In dit rapport spreken we vanwege de leesbaarheid alleen van rechters. Voor de interviews is een topiclijst ontwikkeld (zie Bijlage II) op basis van de onderzoeksthema's en de topiclijst uit het eerdere onderzoek (zie paragraaf 1.5. Leeswijzer). Om zicht te krijgen op de specifieke situatie van advocaten en rechters zijn 8 onderzoeksthema's opgesteld:

1. Soorten dreiging en beveiligingsmaatregelen
2. Invloeden op de cultuur en het werkklimaat
3. Psychosociale gevolgen van bedreiging en beveiligingsmaatregelen
4. Impact op de privé-omgeving
5. Effecten van digitale vindbaarheid van persoonsgegevens
6. Belemmeringen in het proces van beveiliging
7. Effecten op de taakuitoefening
8. Ondersteuning door werkgever

De interviews waren semigestructureerd, wat inhoudt dat een topiclijst is gebruikt terwijl er ook voldoende ruimte bleef voor eigen inbreng van deelnemers. In totaal zijn 14 gesprekken gevoerd, 6 interviews met advocaten en 6 interviews met rechters. Daarnaast zijn 2 gesprekken gevoerd met partners van geïnterviewden om vanuit hun perspectief te reflecteren op de bevindingen.

Er is zowel gesproken met personen bij wie op dat moment sprake was van dreiging en beveiliging, als met personen die dit recent hebben meegemaakt. Zij vielen onder het stelsel bewaken en beveiligen van het decentraal domein of het rijksdomein, of kregen reguliere politiezorg (een toelichting op het stelsel is te vinden in paragraaf 1.2). De deelnemende advocaten en rechters waren voornamelijk werkzaam in het strafrecht en enkelen in andere domeinen. Deelnemers kwamen uit verschillende leeftijdscategorieën. De meerderheid was man.

In samenspraak met de opdrachtgever is een klankbordgroep aangesteld die bestond uit de volgende personen: een vertegenwoordiger van de Nederlandse orde van advocaten, een vertegenwoordiger van de Raad voor de rechtspraak, een vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie in de rol van werkgever, een vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie als gezag binnen het decentraal domein, en een vertegenwoordiger van de NCTV als gezag binnen het centraal domein. De klankbordgroep dacht mee en gaf vrijblijvend advies over onder andere het afbakenen en aanscherpen van de onderzoeksthema's en de daaruit voortkomende topiclijst. Ook heeft de klankbordgroep bijgedragen aan de werving van de deelnemers. Voor een overzicht van de samenstelling van de klankbordgroep zie Bijlage III.

Gesprekken zijn zo veel mogelijk face-to-face gevoerd op een locatie die prettig was voor de geïnterviewde. Vier interviews zijn online afgenomen. Deelnemers ontvingen een informatiebrief over het interview en het anonieme gebruik van gegevens. Er is toestemming gevraagd om de interviews op te nemen en te laten transcriberen. De audiobestanden en transcripten zijn opgeslagen in een beveiligde digitale omgeving van ARQ waar alleen de betrokken ARQ-onderzoekers toegang tot hadden. Voor de analyse van de kwalitatieve gegevens is het programma MAXQDA gebruikt om uitspraken van geïnterviewden per onderwerp te kunnen clusteren.

Deze studie is een verkenning bij een klein aantal personen uit de advocatuur en de rechtspraak en uit een specifiek aantal rechtsdomeinen. Het is daarmee een gelegenheidssteekproef en vormt daarmee geen representatieve weergave van de doelgroepen. Vanwege het kwalitatieve karakter van het onderzoek was het mogelijk verdiepende interviews uit te voeren waaruit aanwijzingen volgen over de thema's die de geïnterviewden met betrekking tot bedreiging en beveiliging bezighouden. Dit geeft aanknopingspunten om het bewakings- en beveiligingsproces te verbeteren.

2. Resultaten

Het doel van de interviews was om op basis van verschillende onderzoeksthema's een beeld te vormen van de gevolgen van (be)dreiging en beveiliging op advocaten, rechters en hun naasten. In dit hoofdstuk worden de bevindingen per thema besproken. Waar van belang, wordt toegespitst op specifieke aandachtspunten per groep.

2.1. Soorten dreiging en beveiligingsmaatregelen

Bedreigingen en intimidaties bij geïnterviewde advocaten en rechters zijn vaak instrumenteel van aard. Ze zijn gericht op de persoon met als doel invloed uit te oefenen op bijvoorbeeld het functioneren van een advocaat of rechter.

Geïnterviewden kregen te maken met concrete dreiging of voorstelbare dreiging. In het laatste geval is er geen sprake van acute dreiging, maar een potentiële dreiging. Bij concrete dreiging, ging het om verbale en fysieke agressie en intimidatie. Deze vorm van dreigingen wordt bijvoorbeeld geuit tijdens een telefoongesprek of per mail.

> "Ik veeg je van de aardbodem, ik ga je vermoorden. Dat soort dingen zei hij."

Andere voorbeelden van genoemde bedreigingen zijn stalking, achtervolgingen en mensen die voor de deur staan. Rechters krijgen veelal te maken met agressie en intimidatie vanuit verdachten. Bij advocaten komt de dreiging meestal vanuit cliënten.

> "Wij hebben de ambivalente situatie dat wij een vertrouwensband moeten creëren met iemand die voor ons een risico gaat vormen om ons werk goed te kunnen doen.

Een voorstelbare dreiging is meestal niet onderbouwd met een concrete dreiging, maar gebaseerd op een dreigingsinschatting. De ernst en waarschijnlijkheid van een dreigingsinschatting bepalen het soort en de mate van beveiligingsmaatregelen. In het geval van een voorstelbare dreiging krijgen advocaten en rechters uit voorzorg beveiligingsmaatregelen. Zo intensiveerde na de moord op advocaat Derk Wiersum de aandacht voor de veiligheid van advocaten en rechters.

In eerste instantie is een persoon zelf verantwoordelijk voor diens veiligheid. Veel geïnterviewden passen bijvoorbeeld hun eigen gedrag aan om de kans op dreiging te verminderen of treffen zelf maatregelen. Ze regelen (op eigen kosten) camera's of particuliere bewaking.

Advocaten zijn geneigd hun veiligheid zelf te regelen door maatregelen te treffen. Dit heeft deels te maken met de verschillende positie die advocaten en rechters innemen ten opzichte van de overheid. Advocaten bieden juridische bijstand (ook) tegen beslissingen van de overheid en hebben zo doende een kritische rol ten opzichte van de overheid. Dat maakt dat er enig wantrouwen richting de overheid kan bestaan. Aan de andere kant is de overheid het orgaan dat de democratische rechtsorde moet beschermen en moet zorgen dat ook advocaten veilig hun werk kunnen doen. Ze hebben dus ook de taak de beveiliging van advocaten te regelen. Voor advocaten kan deze dubbele rol van de overheid meespelen in hoe zij beveiliging ervaren. Rechters daarentegen zijn onderdeel van een overheidssysteem en hebben over het algemeen vertrouwen in de overheid.

Bij de meeste geïnterviewden is sprake van voorstelbare dreiging waarbij geen aangifte gedaan kan worden. In de situaties van een concrete dreiging deed één persoon aangifte. Een enkeling gaf aan dat de geheimhoudingsplicht en het feit dat het niet mogelijk is om anoniem aangifte te doen, daarbij in de weg zitten.

Geïnterviewden die verdergaande maatregelen krijgen, noemen een noodknop of een alarmsysteem in huis als voorbeelden.

2.2. Invloeden op de cultuur en het werkklimaat

Uit gesprekken met geïnterviewden komen vier factoren naar voren met betrekking tot de cultuur en het werkklimaat van zowel advocaten als rechters, die mee kunnen spelen in de ervaring rondom bedreiging en beveiliging.

1. Werkomstandigheden

Een aantal aspecten in de werkomstandigheden van advocaten en rechters is niet helpend in de ondersteuning bij dreiging en beveiliging.

De geïnterviewde advocaten werken vaker autonoom dan rechters. Zij werken veelal alleen aan een zaak. Soms is er contact met collega's, maar het komt ook voor dat er geen hecht contact met collega's bestaat. Daarnaast werkt een substantieel deel van de advocaten als zelfstandige waardoor er geen sprake is van een werkgeverssituatie. Deze werkomstandigheden kunnen maken dat mensen ook op psychosociaal vlak minder snel ondersteuning opzoeken. Daarnaast maakt hun geheimhoudingsplicht het ingewikkeld met collega's of naasten te praten over de inhoud van hun werk.

Wat ook meespeelt zijn de verschillende posities die advocaten en rechters aannemen ten opzichte van de overheid. De overheid heeft voor advocaten een dubbelrol. Advocaten bieden juridische bijstand (mede) tegen beslissingen van de overheid en hebben zodoende vaak een kritische rol ten opzichte van de overheid. Dat maakt dat, vanwege de aard van hun werk, de vertrouwelijkheid en de inhoud van hun dossiers, sommige geïnterviewde advocaten een wantrouwende houding aannemen richting de overheid. Aan de andere kant is de overheid het orgaan dat de democratische rechtsorde moet beschermen en moet zorgen dat ook advocaten veilig hun werk kunnen doen. De overheid regelt dus de beveiliging. Rechters daarentegen zijn onderdeel van een overheidssysteem en hebben over het algemeen vertrouwen in de overheid.

2. Drijfveren en attitudes

Geïnterviewde advocaten en rechters tonen een grote gedrevenheid en passie voor hun werk. Ze hechten er waarde aan dat hun werk maatschappelijkwe relevantie heeft en vinden het uitdagend vanwege de combinatie van een analytisch- en sociaal aspect. Specifiek voor advocaten geldt dat ze het betekenisvol vinden om kwetsbaren in de samenleving bij te staan.

> “Dat idee dat je het voor het grote goed doet, dat is wat me drijft.

Het controlegevoel van de geïnterviewde advocaten en rechters is veelal groot, gezien de aard van hun werk. Ze zijn gewend een sturende en bepalende rol te hebben met toegang tot veel informatie. Verder bestaat er een grote mate van autonomie, zeker bij advocaten. Ze geven aan gewend te zijn problemen zelf op te lossen en het is voor hen niet gangbaar om anderen om hulp te vragen.

3. Cultuur van de beroepsgroepen

Een groot deel van de geïnterviewden geeft aan dat bedreiging (in bepaalde mate) hoort bij de aard van het werk. Agressie, intimidatie, en bedreiging wordt tot op zekere hoogte gezien als onderdeel van het werk. De norm is: 'het hoort erbij'.

> “Kijk, je wordt gewoon geacht om bij wijze van spreken niet bang te zijn voor je klant, hard te zijn, maling aan bepaalde dingen te hebben.

Opvallend is dat alle geïnterviewden ook aangeven zich tijdens de opleiding en bij de start van hun carrière niet bewust te zijn van het risico op bedreiging. Ze hadden het van tevoren niet verwacht.

> “Je kiest voor je werk maar je kiest niet voor de consequenties, dus die consequenties zie je niet aankomen. Daar zijn we lang naïef in geweest.

4. Verharding werkklimaat

De toenemende verharding van de samenleving en criminaliteit leidt ook tot een verharding van het werkklimaat, signaleren geïnterviewden. Ze ervaren dat bedreigingen in aantal en ernst toenemen. Advocaten geven aan dat cliënten vaker proberen te manipuleren dan voorheen.

De moord op Derk Wiersum lijkt een omslagpunt als het gaat om bewustwording; niemand had verwacht dat criminelen zo ver zouden gaan. Het was een schokkende gebeurtenis voor alle geïnterviewden en dit zorgt voor een verandering in de kijk op de criminele wereld en het risico op bedreiging in het werkveld. De moord op Peter R. de Vries heeft dit nog verder versterkt.

> “Ik denk nog steeds, het is begonnen bij een advocaat, daarna kwam een journalist. Het is wachten. Zo reëel ben ik erover. Vroeg of laat gaat het denk ik ook bij een rechter gebeuren, helaas.

Dit soort gebeurtenissen wordt gezien als een aanslag op de democratische rechtsstaat. Geïnterviewden beseffen dat criminelen het ongestoord en veilig functioneren van advocaten en rechters op deze manier ingewikkelder maken. Sommige geïnterviewden voelen een grote verantwoordelijk naar de samenleving om niet toe te geven.

> Voor de samenleving zou het natuurlijk ook super heftig zijn als een rechter om het leven gebracht wordt. Die verantwoordelijkheid draag je in zekere zin ook mee.

> Toen ik gevraagd werd voor deze zaak wist ik dat dit erbij speelde. Ik heb er maar kort over nagedacht. Het hoort bij de functie. En als ik het niet doe, dan moet ik eigenlijk iets anders gaan doen. Want dit is, kennelijk, het landschap nu bij de zware criminaliteit en bij dit soort zaken. Ik accepteerde het.

Een indirecte consequentie van de verharding lijkt te zijn dat advocaten en rechters een afstandelijkere houding aannemen ten opzichte van elkaar, waardoor de sfeer in de rechtszaal kan veranderen.

2.3. Psychosociale gevolgen van bedreiging en beveiligingsmaatregelen

Effecten van bedreiging

De meerderheid van de geïnterviewden geeft aan zich onveilig te voelen door de bedreiging, ongeacht de aard ervan. Wanneer sprake is van een gezin, draagt de angst voor de partner en de kinderen bij aan het eigen onveiligheidsgevoel (aangezien de beveiliging uitsluitend gericht is op de bedreigde persoon). In sommige gevallen is er sprake van een angstig gevoel, voor anderen is er geen reden voor bezorgdheid of angst. Bij voorstelbare dreiging voelt een enkeling zich niet minder veilig.

Vrijwel alle geïnterviewden gaven aan een verhoogde alertheid te hebben ontwikkeld als gevolg van de bedreiging. Ze hebben het gevoel 'continu aan te staan' of 'op hun hoede te zijn'. Dit uit zich bijvoorbeeld door 'continu de omgeving in de gaten te houden'. Dit komt terug in de gesprekken met partners. Die alertheid kan lang aanhouden, zelfs nadat er geen sprake meer is van dreiging.

> Ik weet door dossierkennis dat liquidaties vaak worden gepleegd bij het moment van in en uit de auto stappen. Dan kun je geen kant op. Dus dat is een zorg die blijft. Op het moment dat je dan de straat uitrijdt, dan zakt dat weer.

Sommigen ervaren een hoge druk of zijn sneller geïrriteerd. Daarnaast meldt een aantal dat ze last hebben van een verhoogde hartslag, hoofdpijn of slechte nachtrust.

Er lijkt gewenning op te treden (zolang er geen nieuwe bedreiging plaatsvindt of voorstelbare dreiging niet uitmondt in een werkelijke bedreiging), wat maakt dat het onveiligheidsgevoel vermindert. Deze tendens is goed terug te zien na de moord op de advocaat Derk Wiersum. De periode direct na de moord was het collectieve onveiligheidsgevoel groot. Na verloop van tijd ebde dat weg.

Effecten van beveiligingsmaatregelen

Over het algemeen bestaat er begrip voor de beveiligingsmaatregelen. Het lijkt erop dat geïnterviewden begrijpen dat maatregelen noodzakelijk zijn voor hun eigen veiligheid en voor het functioneren van het rechtssysteem. De consequenties van hun werk bereiken op die manier wel de privésfeer. Sommige geïnterviewden vinden de maatregelen onnodig of overdreven, omdat zij zelf inschatten geen gevaar te lopen. Een enkeling vindt juist dat de maatregelen onvoldoende zijn, omdat het dreigingsniveau volgens hen te laag is ingeschat. Advocaten voelen zich soms niet veilig rondom de locatie van een rechtszaal als in hun beleving te weinig beveiliging is geregeld door de rechtspraak. Onderliggend kan dit voortkomen uit mogelijke wantrouwen van advocaten richting de overheid (voor een uitgebreide toelichting zie pagina 18).

Beveiligingsmaatregelen bieden veel geïnterviewden een gevoel van veiligheid en geruststelling. Zeker wanneer er sprake is van een gezin met kinderen.

> Ik vind het wel prettig dat ik beveiligd word en dat er mensen meekijken met wat hier gebeurt.

Bij een deel van de geïnterviewden leiden de maatregelen juist tot een groter onveiligheidsgevoel. De maatregelen onderstrepen dat de dreiging substantieel is. Objectieve veiligheid leidt dus niet altijd tot een veilig gevoel bij de beveiligde.

> De aanwezigheid van beveiliging is niet per se geruststellend. Het feit dat er de hele dag mensen met pistolen met je meelopen confronteert je voortdurend met jouw eigen onveiligheid. Daar had ik veel last van. Het feit dat het nu dus wat afgeschaald is, maakt dat ik mij weer wat veiliger voel.

Beveiligingsmaatregelen kunnen werkzaamheden van voornamelijk advocaten hinderen. Specifiek voor advocaten speelt mee dat hun beroepsgeheim in de weg kan zitten wanneer locaties en tijdstippen van afspraken gedeeld moeten worden om toezicht door persoonsbeveiliging te regelen. Zij moeten in vertrouwen met cliënten en informanten kunnen praten. Soms zijn cliënten bang dat de overheidsinstanties meeluisteren.

Het moment waarop beveiligingsmaatregelen worden afgeschaald, leidt bij sommige geïnterviewden tot een opleving van het gevoel van onveiligheid. Zeker wanneer de bedreigde persoon zelf niet het gevoel heeft dat de dreiging is veranderd, maar de maatregelen wel plotseling worden afgeschaald. Dit roept vragen op en brengt onrust mee.

> Waren de maatregelen dan nooit nodig geweest? En is die inschatting verkeerd gemaakt?

Als er sprake was van een gefaseerde afschaling voelden geïnterviewden zich niet minder onveilig.

Coping-strategieën

Geïnterviewden gaan op verschillende manieren om met de belastende effecten van de dreiging en beveiliging. Voor de meerderheid lijkt het te helpen om een eigen inschatting te maken van de aard en de ernst van de dreiging en op basis daarvan scenario's te bedenken. Dit geeft iemand meer controlegevoel over de situatie en het geeft mogelijkheden om zelf iets te doen om de dreiging te vermijden.

Soms zoekt men manieren om het eigen veiligheidsgevoel te vergroten, door bijvoorbeeld het beoefenen van een vechtsport.

> **Ik denk dat als de dreiging minder was geweest, ik misschien niet die hockeystick had gepakt. Sloten op de schuttingdeuren zetten en dat soort dingen, dat doe je veiligheidshalve. Het zijn makkelijke dingen om te doen.**

Ook wordt het gebruik van humor genoemd als manier om de situatie op een redelijk luchtige manier te benaderen met het gezin.

Met vrienden praten over de werksituatie wordt niet vaak gezien als coping of steunbron. De geïnterviewden zijn het niet altijd gewend met vrienden te praten over werk gezien hun geheimhoudingsplicht, maar soms ook om hen niet ongerust te maken. Praten met collega's wordt genoemd als steun. Specifiek met collega's in een zelfde zaak. Dit wordt vaker genoemd als steunbron door geïnterviewde rechters dan door advocaten. Over het algemeen lijkt het voor niemand vanzelfsprekend collegiale steun te verwachten. Opnieuw lijkt de geheimhoudingsplicht in de weg te zitten, maar ook de houding dat dreiging er nu eenmaal 'bij hoort'.

Het relativeren van de situatie, lijkt een veel gebruikte manier om met de situatie om te gaan. Onderdeel van het vak van advocaten en rechters is om met professionele distantie naar een casus te kijken. Dat kan hen in dit soort situaties helpen de situatie te relativeren en er op die manier mee om te kunnen gaan.

Ondersteuningsbehoefte

Op de vraag naar behoefte aan psychologische ondersteuning, wordt uiteenlopend gereageerd. Nut en noodzaak wordt niet altijd onderschreven. Veel geïnterviewden geven expliciet aan geen behoefte te hebben aan psychologische ondersteuning. Daar staat tegenover dat de paar personen die wel een gesprek hebben gehad, met een bevriend psycholoog of een coach die werd aangeraden door de politie, daar positief over zijn.

2.4. Impact op privé-omgeving

Soms zijn partners angstig of maken zich zorgen vanwege de bedreiging of dreigingsinschatting, voor anderen is er geen aanleiding zich angstig te voelen.

De mogelijke impact van de dreiging en de maatregelen op de kinderen is de grootste zorg voor geïnterviewden en hun partners. Kinderen krijgen mee dat er beveiligingsmaatregelen worden getroffen en stellen daar vragen over. Vooral bij de start van een beveiligingstraject spelen er bij geïnterviewden en hun partners veel vragen over wat ze de kinderen wel en niet kunnen vertellen. Om te voorkomen dat kinderen bang worden, proberen geïnterviewden soms het contact tussen hen en de beveiligers te vermijden. Er bestaat een grote behoefte om geadviseerd te worden over waar men als ouder goed aan doet in de begeleiding van kinderen in deze situatie.

> **Wat ik absoluut heb gemist is dat iemand ons daarin heeft geholpen. Want ik vroeg natuurlijk wel: "wat ga ik hierover tegen de kinderen zeggen?" En dan werd er geantwoord: "Weet je wat je zegt, dat er in de buurt flink wat inbraken zijn en dat we het hier extra goed gaan beveiligen". Toen dacht ik van "Nou, ze zijn niet gek hoor!**

De kinderen lijken meestal relatief rustig onder de situatie en wennen aan de maatregelen. Soms blijken kinderen achteraf toch last te hebben gehad van de situatie.

> **Onze oudste, dat is best een gevoelig kind. Die voelde dat er iets was. Zij werd 's nachts ineens weer wakker en wilde tussen ons in liggen. Dat had ze al een tijd niet meer gedaan. Dat is wel heftig. Dan denk je: 'Wat moeten we hiermee?'**

Een geïnterviewde gaf aan dat het aanbieden van een soort "kind-check", waar een professional een inschatting maakt of het goed gaat met de kinderen, fijn zou zijn geweest.

De beveiligingsmaatregelen vormen een aanzienlijke vrijheidsbeperking. De bedreigde en eventueel diens gezin kunnen in hun dagelijkse functioneren gehinderd worden door de maatregelen, zeker bij 'zware' beveiligingsmaatregelen zoals persoonsbegeleiding of -beveiliging. Het is ingrijpend dat hun leefruimte en vrijheid om zich te verplaatsen worden ingeperkt. Geïnterviewden ondernemen bijvoorbeeld minder recreatieve activiteiten, zoals sporten, gaan minder naar sportwedstrijden van de kinderen of spreken minder spontaan af met vrienden. Elke activiteit buitenshuis moet worden gepland. De politie geeft aan dat begeleiding mogelijk is, maar in praktijk voelen geïnterviewden zich soms bezwaard tegenover de politie om dit te regelen, of bezwaard tegenover bijvoorbeeld familie, vrienden of de school van kinderen om aan te komen met een entourage. Spontane plannen blijken vaak lastiger te regelen.

> **Ik vond het zo vervelend om niet meer spontaan naar buiten te kunnen gaan, om naar de sportschool te gaan bij wijze van spreken.**

> **Natuurlijk, je kunt iets zo beveiligen dat er realistisch misschien eigenlijk niks kan gebeuren, maar dan geef je eigenlijk je hele leven op. Ben je bereid zo'n zaak te doen dan neem je op de koop toe dat je een groot deel van je vrijheid en je manier van leven, in ieder geval tijdelijk en als je pech hebt voor heel lang, moet inleveren.**

Ook ontstaat er soms impact op de sociale omgeving. De zichtbaarheid van maatregelen zorgen soms voor vragen en onrust bij o.a. buren, sportclubs en scholen. Geïnterviewden en hun partners zijn soms bang dat de vriendjes van kinderen, de oppas of de schoonmaker zich daardoor juist niet meer veilig voelen bij hen thuis of in hun omgeving.

Voorafgaand aan een beveiligingstraject missen geïnterviewden en hun partners een gesprek met iemand die met hen meekijkt naar de gezinssituatie en meedenkt hoe de maatregelen inwerken op het dagelijks leven. De twee partners waarmee is gesproken geven dit aan als een van hun belangrijkste behoefte.

Vooral in de eerste periode is het wennen aan het leven met maatregelen. Op den duur lijkt er gewenning op te treden. Geïnterviewden biechten op dat men dan niet meer zo nauwkeurig alle activiteiten doorgeeft.

Uit de gesprekken met partners blijkt dat wanneer vanwege de vrijheidsbeperking van de beveiligde persoon extra druk komt te liggen op een partner, omdat deze bijvoorbeeld meer huishoudelijke- en gezinstaken op zich moet nemen (naar school brengen, boodschappen doen, sportactiviteiten), dit tot extra stress kan leiden in de relatie.

Collega's maken zich soms zorgen of voelen zich minder op hun gemak in de nabijheid van de bedreigde persoon. Voor hen kunnen de maatregelen geruststellend zijn.

2.5. Effecten van digitale vindbaarheid van persoonsgegevens

Men gaat in veel gevallen bewust om met het delen van persoonlijke gegevens op internet om te voorkomen dat bedreigers daar gebruik van kunnen maken. Bij sommige geïnterviewden is een scan gedaan waarbij ook gezinsleden werden meegenomen. Hieruit volgde een advies over afscherming van bepaalde online herleidbare informatie. Toch blijven zowel advocaten als rechters makkelijk vindbaar doordat persoonsgegevens genoemd worden bij een dossier of zaak, of gegevens vindbaar of herleidbaar zijn via de Kamers van Koophandel (KvK), het kadaster of de registratie van nevenfuncties. Alleen als een persoon in een beveiligingstraject zit, is afscherming te regelen bij de KvK en het kadaster. Vooral de vindbaarheid van gezinsleden baart advocaten en rechters zorgen. Geïnterviewden hechten er belang aan de vindbaarheid van de privésituatie te verkleinen.

De gegevens die bij de KvK en het kadaster zijn opgegeven, blijken lastig aan te passen o.a. door Europese wetgeving. Recente ontwikkelingen op dit gebied moeten ervoor zorgen dat afscherming voor veel mensen eenvoudiger wordt. Een aantal geïnterviewden geeft aan dat ze het fijn hadden gevonden als zij advies hadden gekregen over het minimaliseren van digitale vindbaarheid.

2.6. Belemmeringen in het proces van beveiliging

In de interviews is expliciet aandacht besteed aan factoren in het proces van bewaken en beveiligen die als belastend worden ervaren. Met name onderstaande drie aspecten worden veelvuldig benoemd.

Onvoldoende informatievoorziening

Geïnterviewden voelen zich niet altijd voldoende geïnformeerd. Ze missen informatie en doorlopende communicatie over het procesverloop. Vooral bij de start van een beveiligingstraject bestaat behoefte aan meer uitleg over wat men kan verwachten en hoe om te gaan met de maatregelen. Ook bij de afschaling heeft men behoefte stapsgewijs te worden meegenomen in afwegingen en beslissingen om maatregelen op te heffen. Hieronder worden de meest genoemde belemmeringen toegelicht.

De meerderheid van de geïnterviewden ondervindt hinder van het feit dat beveiligingsautoriteiten vaak weinig informatie (kunnen) delen over het dreigingsbeeld. Wanneer de dreiging richting advocaten en rechters voortkomt uit een rechtszaak, beschikken zij over dossierkennis waarmee ze zelf een inschatting denken te kunnen maken van de dreigingssituatie. Ze willen weten op welke manier en op basis van welke informatie de beveiligingsautoriteiten hun beeld baseren om meer grip te krijgen op de situatie. Als de eigen inschatting niet overeenkomt met het dreigingsbeeld van overheidsinstanties maakt dat het lastig te begrijpen waarom bepaalde maatregelen wel of niet worden ingezet.

Geïnterviewden krijgen vaak wel het dreigingsniveau te horen en uitleg over welke maatregelen daarbij passen. Soms krijgen geïnterviewden ook uitgelegd hoe een inschatting tot stand komt, maar in hun ogen krijgen ze vervolgens te weinig inzage in de informatie op grond waarvan de analyse is opgesteld. Geïnterviewden hebben behoefte aan kennis over de overwegingen en analyse van een dreigingsbeeld. Ze geven aan dat een uitleg over de procedure om tot een dreigingsbeeld te komen al zou helpen. Eén persoon die daarin gevoelsmatig voldoende in mee werd genomen, ervaarde dit als prettig en had het gevoel in goede handen te zijn.

Daarnaast wordt soms onvoldoende duidelijk gemaakt waarom collega's in dezelfde zaak andere maatregelen krijgen. Er ontstaat onduidelijkheid als rechters in een zaak wel worden beveiligd en advocaten (en hun cliënten) niet. Deze situaties creëren vragen over de urgentie van de dreiging omdat er in de beleving van betrokkenen met twee maten gemeten lijkt te worden. Dit maakt dat sommigen twijfelen aan de werkwijze van het stelsel bewaken en beveiligen. Bij een aantal leidt dit tot een groter gevoel van onveiligheid.

Het vormt een belasting als bedreigden niet weten welke informatie te delen met de privé-omgeving. Beveiligden mogen vaak niet spreken over de dreigingssituatie en de getroffen maatregelen vanwege de eigen veiligheid of om het onderzoek naar de dader niet in de weg te zitten. Het is binnen deze context ingewikkeld om uitleg te geven aan kinderen, ouders van vriendjes, school van kinderen of aan buren. Vragen die bij bedreigden spelen zijn: 'Wat kan ik wel en niet vertellen?', en 'Hoe pak je het aan?'. Ook vanuit partners van geïnterviewden blijkt een sterke behoefte aan iemand die hen hierin adviseert.

Soms vragen ouders advies aan iemand in hun omgeving met een achtergrond in (kinder-) psychologie/psychiatrie. En één persoon noemde hiervoor hulp te hebben ingeschakeld van een therapeut die was aangeraden door een contactpersoon bij de politie.

Belang van een centraal aanspreekpunt

Geïnterviewden hebben met verschillende personen en partijen te maken, dat kan verwarring veroorzaken. Voor geïnterviewde rechters blijkt de beveiligingscoördinator van de gerechtslocatie het contactpersoon. Voor advocaten lijkt het aanspreekpunt niet bij één functie te liggen, waardoor de communicatie vaak versnipperd verloopt. Daarnaast hebben beide groepen te maken met een adviseur bewaken en beveiligen van de politie of een adviseur van de NCTV, en personen die de uitvoering van beveiligingsmaatregelen regelen.

Wanneer geïnterviewden wel te maken hebben met een centraal contactpersoon, wordt dit als prettig ervaren. Eén contactpersoon besprak, voorafgaand aan het beveiligingstraject, de maatregelen met zowel de bedreigde persoon als diens partner. Daarbij was expliciet aandacht voor de gezinssituatie. Het meedenken vanuit het perspectief van de bedreigde persoon werd gewaardeerd.

> "Dat contact was heel prettig. Hij kwam op mij over als uitermate professioneel. Dat is geruststellend. Hij maakt het niet kleiner dan het is, maar was gewoon heel realistisch. Ik heb me eigenlijk nooit zorgen gemaakt om mijn veiligheid of die van mijn gezin.

Communicatievaardigheden van partijen in het stelsel

Advocaten en rechters zijn zelf alert en assertief in het doorgeven van verdachte situaties. Het contact hierover met de politie verloopt wisselend. Er wordt niet altijd (tijdig) terugkoppeling gegeven over de opvolging van een dergelijke melding. Dat wekt geen vertrouwen, vinden de geïnterviewden. Na de moord op advocaat Derk Wiersum merkte men dat de politie aangifte van advocaten zeer serieus nam. Daarnaast benoemen meerdere geïnterviewden dat er veel vertrouwen is in de politiemedewerkers en de DKDB-medewerkers die de persoonsbegeleiding en -beveiliging uitvoeren.

> "Ze [de politie, red] zeiden; we komen onmiddellijk. En dan springen ze gelijk in de auto. Dus voor die mannen, en een aantal vrouwen ook, niets dan lof. Die zijn echt heel servicegericht.

Verder lijken personen die de beveiliging uitvoeren of maatregelen installeren zich niet altijd in te leven in de situatie van de bedreigden en hun gezin. Soms hebben de geïnterviewden last van onhandigheden die daaruit voortkomen. Er staan bijvoorbeeld vroeger dan gepland medewerkers van de beveiliging voor de deur, terwijl het 'spitsuur' is voor het gezin. Personen van de installatie letten niet op wat ze zeggen in de buurt van de kinderen of buren. Het is een bedreigde eens overkomen dat de beveiligers met dienstwapens op de bank in huis zaten, toen de kinderen thuis kwamen uit school .

Praktische zaken
Andere praktische zaken die frustratie opleverden zijn dat er soms fouten worden gemaakt bij installatie, waardoor camera's niet werken, of dat beveiligingsmaatregelen werden geïnstalleerd die zichtbaar waren voor de buurt, waardoor men bang is dat buren en ouders van kinderen zich juist onveilig voelen in de omgeving van hun huis.

Meerdere geïnterviewden geven aan zelf assertief te moeten optreden om maatregelen enigszins te laten aansluiten op de gezinssituatie en -planning.

> "Het [de installatie van beveiligingsmaatregelen, red] leverde spanning op. Mijn partner heeft als een leeuwin gevochten voor het belang van de kinderen. Zij vond het niet goed dat die mannen in huis kwamen voordat de kinderen naar school waren. Dat vonden die mannen natuurlijk vervelend, want die wilden gewoon op hun gebruikelijke tijd, om acht uur beginnen. Ik heb mijn poot stijf gehouden en gezegd 'u bent niet welkom'. Dus dat was allemaal gedoe.

Gevolgen van procesbelemmeringen
De genoemde belemmeringen kunnen frustratie, stress en spanning opleveren. Geïnterviewden voelen zich niet serieus gen°men en niet erkend. Ze hebben geen gevoel inspraak te hebben of controle uit te kunnen oefenen. En dit is tegengesteld aan de rol die ze normaal gesproken wel hebben in relatie tot hun werk. Het vormt mogelijk een risico voor de samenwerking met en het vertrouwen in de overheidsinstanties. Daarnaast laten de belemmeringen zien dat het voor partijen in het stelsel bewaken en beveiligen lastig is om de persoonlijke omstandigheden van een bedreigde mee te nemen en de maatregelen en begeleiding daarop aan te passen.

Deze belemmeringen in het proces van de beveiligingsmaatregelen komen bovenop de zorgen en stress die er al zijn van de dreiging en de beveiligingsmaatregelen zelf.

2.7. Effecten op taakuitoefening

Uit meerdere gesprekken blijkt dat de gevolgen van dreiging, beveiliging en de procesbelemmeringen invloed hebben op de taakuitoefening van advocaten en rechters. Enkelen geven aan twijfels te hebben of ze in de toekomst vergelijkbare zaken willen oppakken, of ze overwegen zelfs om te stoppen met hun werk. Dit wordt met name door advocaten genoemd, maar ook een enkele rechter gaf dit aan. Niet alleen de bedreiging maar ook het veranderende werkklimaat, zoals besproken in paragraaf 3.2, speelt mee in deze overwegingen. Ook is het werkplezier voor sommigen verminderd.

> "De lol is er af.

De impact die een bedreiging kan hebben op het gezin of de partner lijkt cruciaal bij de keuze voor een bepaald dossier.

Daarentegen denken de meeste geïnterviewden niet aan stoppen en blijven ze, ondanks de dreiging, dezelfde soort zaken oppakken. Sterker nog, veel bedreigde personen geven aan nog gedrevener te zijn geworden in hun werk.

2.8. Ondersteuning door de werkgever

Als laatste onderdeel in de interviews is gevraagd naar hoe advocaten en rechters de ondersteuning hebben ervaren vanuit de werkgever en wat hun behoeften daarin zijn.

Geïnterviewden hebben behoefte aan preventieve maatregelen en hechten belang aan het versterken van hun weerbaarheid. Voorbeelden die werden genoemd zijn het installeren van een veiligheidsprotocol of het doen van een weerbaarheidstraining. Voor advocaten is een training goed beschikbaar via de NOvA. Rechters kunnen daar nog een stap in zetten. Daarnaast vinden zij aandacht voor digitale zichtbaarheid zinvol.

De ondersteuningssituatie is voor advocaten en rechters op bepaalde vlakken verschillend. Daarom worden hun situaties hieronder apart besproken:

Advocaten
Voor advocaten lijkt er vaak geen ondersteuning of nazorg te zijn geregeld door de werkgever, of staat dit proces in de kinderschoenen. Geïnterviewden zijn niet altijd op de hoogte van het bestaan van een protocol op dit gebied. In het geval van zelfstandig werkende advocaten is er überhaupt geen sprake van een werkgever of leidinggevende die een ondersteunende rol op zich kan nemen.

Informele collegiale ondersteuning is niet altijd vanzelfsprekend binnen een advocatenkantoor. Onderling voelen advocaten niet altijd de veiligheid of openheid om te praten over hun ervaring met bedreiging. Enige interesse en aandacht voor hoe het met elkaar gaat, wordt af en toe gemist. Dit lijkt samen te hangen met een zekere handelingsverlegenheid.

> "We weten met zijn allen niet zo goed wat we ermee moeten.

Advocaten die wel contact hebben met collega's over bedreiging, vooral met collega's die in een vergelijkbare situatie zitten of hebben meegemaakt, ervaren dit als steunend.

De meeste geïnterviewde advocaten geven aan zich niet altijd erkend en ondersteund te voelen door hun leidinggevende. Zij lijken over het algemeen weinig empathisch te reageren en niet over de juiste competenties te beschikken. Dat lijkt te komen doordat leidinggevenden vaak in de eerste plaats advocaat zijn en niet opgeleid voor personeelszaken. Het sluit niet uit dat sommigen zich wel goed ondersteund voelen door de leidinggevende.

> "Ik herinner me dat het toentertijd wel goed met mijn baas is besproken. En dat daar binnen het kantoor ook best wel ruimte voor was.

Advocaten geven aan behoefte te hebben aan preventieve maatregelen, zoals het instellen van een veiligheidsprotocol en het aanbieden van een weerbaarheidstraining. Men vindt het belangrijk om de weerbaarheid te versterken. Voor advocaten is deze training beschikbaar via de NOvA. Het delen van ervaringen met andere cursisten en het oefenen van situaties met een acteur worden als voorbeelden genoemd en als positief ervaren.

Rechters

Rechters hebben wisselende ervaringen met ondersteuning vanuit hun werkgever. Vanuit meerdere rechters klinken positieve ervaringen. Zo is er bij rechtbanken vaak een formeel protocol dat wordt gehanteerd bij bedreiging of bij rechtszaken met een risico op dreiging. Leidinggevenden, en soms ook de veiligheidsfunctionaris, hebben aandacht voor wat dreiging en beveiligingsmaatregelen met mensen persoonlijk kan doen. De moord op Derk Wiersum heeft dit bewustzijn verhoogd.

Voorbeeld van een rechter die zich gesteund voelt door de werkgever:

> “Vanuit de rechtbank is voor ons echt enorm veel moeite gedaan. Zij [mijn leidinggevenden, red.] houden voortdurend contact met ons, sturen ons de hele tijd aanmoedigende berichtjes om ons gesteund te laten voelen. Ik voel me ook echt gesteund. De hele organisatie, van mijn directe manager tot aan de president van de rechtbank, is er kennelijk van doordrongen dat dit belangrijk is.

Een ander deel van de rechters noemt een gemis aan ondersteuning en erkenning. Een voorbeeld waaruit blijkt dat een rechter zich niet gesteund voelt:

> “Dat is in het algemeen bij de overheid een probleem, of bij mij [mijn rechtbank, red.] in ieder geval. Je krijgt nooit erkenning voor wat je doet. Wij werken gewoon heel hard en hebben onze verantwoordelijkheid. Maar er zou nooit iemand zeggen ‘Goh, wat goed dat je dit allemaal hebt gedaan’.

Een aantal keer wordt genoemd dat voor rechters in een zelfde zaak groepsgesprekken worden georganiseerd. Zij ervaren dan steun uit het contact met collega’s die in een vergelijkbare situatie zitten. Toch is (informele) collegiale ondersteuning niet altijd vanzelfsprekend binnen de rechtspraak.

Bijlage II.
Topiclijst Onderzoek ‘Psychosociale Effecten van Bedreiging en Beveiliging’

Thema’s:

1. **Cultuur van advocaten en rechters**
   - Eerder onderzoek laat zien dat publieke ambtsdragers bedreiging vaak normaliseren dan wel bagatelliseren, het ‘hoort erbij’. Hoe ervaart u dit in uw werk?
   - Worden ervaringen/incidenten of ernstige vormen van bedreiging gemakkelijk gedeeld?
   - Hoe wordt in- en extern gecommuniceerd over mogelijke bedreiging?

2. **Invloed op werkklimaat**
   - Wat is uw drijfveer om dit werk te gaan doen?
   - Hebben de trieste gebeurtenissen van de afgelopen jaren (o.a. de moorden op Derk Wiersum en Peter R. de Vries) invloed op het werkklimaat uw beroepsgroep?
     - Welke invloed hebben ze op u?

3. **Ervaring met bedreiging**
   - Met wat voor bedreiging heeft u te maken gehad? (aard en frequentie)
   - Hoe ervaarde u de dreiging zelf? Was de dreiging helder voor u?
     - Zo ja, wat maakte deze situatie bedreigend? Was er een specifiek moment aan te wijzen?
   - Hield u er rekening mee ooit te maken te krijgen met bedreiging?
   - Was u op enige manier voorbereid op deze situatie? (informatie ontvangen, weerbaarheidstraining, digitale afscherming, etc.)
     - Zo ja, op welke manier? Zo nee, hoe had u beter voorbereid kunnen zijn?

4. **Verloop proces beveiligingsmaatregelen**
   - Zijn er beveiligingsmaatregelen getroffen n.a.v. de bedreiging?
     - Zo ja, hoe is dat tot stand gekomen? En hoe is dat traject verlopen?
   - Bent u voldoende geïnformeerd over hoe het stelsel bewaken en beveiligen in elkaar zit?
   - Was het procesverloop helder? Hoe werd u op de hoogte gehouden?/Hoe verliep het contact?
   - Heeft u inspraak kunnen hebben in de uitvoering van de maatregelen?
   - Vindt u dat uw werkgever en de overheid uw bedreiging en de beveiliging adequaat hebben aangepakt? Waarom wel of niet?
   - Heeft u het gevoel gehad zelf ook wat te kunnen doen aan uw veiligheidssituatie?
   - Hoe verliep de afbouw? (gefaseerd, in samenspraak en m.b.t. financiële zaken/ randzaken)

5. **Effecten van dossierkennis**
   - Draagt uw dossierkennis over de dreiging positief of negatief bij aan de relatie met uw adviseur uit het stelsel?

6. Effecten van bedreiging en (intensieve) beveiligingsmaatregelen

- Hoe heeft u de bedreiging ervaren? En de beveiligingsmaatregelen?
  Welke reacties merkte u op korte en langere termijn t.a.v.:
  - uw lichamelijke en mentale welzijn (bv. prikkelbaarheid, stress, angst)?
  - uw functioneren in het privéleven?
- Hoe belemmert dit u?
- Zijn er negatieve of positieve veranderingen die u bij uzelf opmerkt door deze situatie?

7. Effecten op het functioneren en de taakuitoefening

- Heeft de bedreiging invloed op uw taakuitoefening? Zijn er bv. dingen die u anders aanpakt, of dossiers die u liever niet meer oppakt of u niet meer toebedeeld worden of juist wel?
- Heeft de bedreiging invloed op het (functioneren van) evt. collega's?

8. Impact op privé omgeving

- Wat was/is de invloed van de bedreiging en maatregelen op uw privéleven en directe omgeving?
  - Hoe raakte dit uw naasten? Hoe ging zij om met eventuele beveiligingsmaatregelen?
- Wat merk(t)en uw buren hiervan?

9. Effecten van digitale vindbaarheid van persoonsgegevens

- Houdt eventuele (online) vindbaarheid u bezig? (bv. via sociale media, zakelijke vindbaarheid, registratiesystemen of media-aandacht/interviews).
  - Zo ja, op welke manier?
- Bent u (sociale)media anders gaan gebruiken? En uw naasten?
- Had u daar hulp bij? Zo niet, vanuit wie had die hulp kunnen komen?

10. Organisatie van ondersteuning

- Kon u bij iemand terecht voor ondersteuning en praktische zaken? Zo ja, kwam dat vanuit uw netwerk, de organisatie of beroepsvereniging? Kwam de ondersteuning op tijd?
- Welke psychosociale ondersteuning vindt u wenselijk in dit soort situaties? Zowel preventief (ter voorbereiding), tijdens de bedreigingsperiode als daarna als nazorg?
- Is er ondersteuning wenselijk voor naasten? Zo ja, welke ondersteuningsvraag hebben zij? En om welke naasten gaat dit?
- Wie kan in de ondersteuning aan u en eventueel uw naasten een rol spelen?
  - Wat zie je als de verantwoordelijkheid van werkgever of beroepsvereniging?
  - Wat ziet u als uw eigen verantwoordelijkheid?
- Hoe verliepen de praktische zaken rond uw bedreiging? Liep u tegen praktische zaken aan? (Bv. als het gaat om aangifte doen en particuliere beveiliging).

Afsluiting

- Is er een onderwerp nog niet aan de orde gekomen dat u graag wilt bespreken?
- Wat zou u bereikt willen zien met dit onderzoek? Zijn er aanbevelingen die u wilt meegeven?
- Mogen we uw partner/familielid interviewen over diens ervaring van deze situatie?
- Waarom besloot u mee te werken? Heeft u tips voor ons?

Bijlage III. Klankbordgroep

Een klankbordgroep is aangesteld in samenspraak met de opdrachtgever. De rol van de klankbordgroep is om mee te denken en vrijblijvend te adviseren, onder andere over het afbakenen en aanscherpen van de onderzoeksthema's en de daaruit voortkomende vragenlijst. Ook heeft de klankbordgroep bijgedragen aan de werving van de deelnemers.

In de klankbordgroep waren de volgende organisaties en functies vertegenwoordigd:

Werkgevers

- Raad voor de rechtspraak - Beveiligingsautoriteit
- Openbaar Ministerie - Beveiligingscoördinator

Beroepsorganisatie

- Nederlandse orde van advocaten - Beleidsadviseur

Gezag decentraal domein

- Openbaar Ministerie - Landelijk coördinerend adviseur Bewaken, Beveiligen & Crisisbeheersing (C-BB&C)

Gezag rijksdomein

- NCTV - Beleidsmedewerker

ARQ196 - december 2022 | Ontwerp en opmaak **hollandse meesters**